

NORÐUR YFIR FJÖLLIN

(1910)

1.

Veður hafði verið óvanalega skínandi bjart yfir Alpafjöllumunum þessa daga, og svo mjög sem mig langaði til að dvelja nokkra daga á Ítalíu, þá þorði ég ekki að eiga undir því að bjartviðrið héldist. En aðalerindi mitt var að fá einhverja hugmynd um Alpafjöllin, og hefði mér þótt ill mín ferð, hefði ég farið um fjöllin blindandi sakir dimmviðris. Ég hélt því leiðar minnar frá Milano og Gottharðsbrautina til Basel. Og það stóð heima, þegar til Basel kom, var lokið bjartviðri því, sem um tíma hafði verið yfir allmiklum hluta Evrópu.

Undrafagurt er það útsýni, sem víða bregður fyrir augað á leiðinni frá Milano til Basel, nóg efni til að horfa á vikum saman og lengur. Auðvitað er það ekki nema svipur hjá sjón, þegar svona fljótt er farið yfir; og oft vildi maður geta hægt á lestinni, sem eins og gefur að skilja, geysar áfram án þess að gera nokkurn greinarmun á fögru og miður fögru landslagi, fremur en rigning og sólskin á réttlátum og ranglátum. Og of oft stingst hún inn í kolsvartan hellismunna, og dunar langan í berggöngum, kafin í sínum eigin reyk; vilja farþegar koma þaðan allsótugir og bíldóttir út, þó að fullsnyrtilegir færu þeir inn. Það er ekki allskostar rétt, sem segir í fyrirsögninni fyrir kafla þessum, að farið sé yfir fjöllin, því að margar mílur að öllu samanlögðu, liggur leiðin gegnum fjöllin. Frá Milano er farið upp Langbarðaland og leiðin liggur síðan með suðurendanum á Comovatni og er þá bráðlega komið inn í Sviss hina ítölsku; því næst fram með Luganovatni og yfir um það til

Lugano, og er þar fagurt mjög, vatnið mjög vogskorið en há fjöll að, og á bökkunum gægjast fram sumarbústaðir ríkismanna, umhorfnir vínviði, appelsínulundum, olíutráum og öðrum suðrænum gróðri. Eftir langt kaf í gegnum fjall, brunar lestin upp eftir Ticinodalnum, sem er djúpur en ekki breiður. Airolo heitir þar sem koma á þessari leið aðal berggöngin, gegnum sjálfan St. Gottharð. Eru þau rúmar 2 mílur á lengd, en alls er lengdin á berggöngunum á þessari leið yfir 6 mílur; öll eru þau þó langtum styttri en aðalgöngin, svo geta má nærri að þau verða oft fyrir. Er það mikill sjónarsviptir, að steypast svo í jörð niður, er blasir við hið fegursta útsýni, skínandi snjófgir hátindar, glampanði vötn og grónar hliðar og hjallar með rammlega húsuðum bæjum. Göschenen heitir þar, sem kemur út úr aðalgöngunum að norðanverðu. Þótti það að vonum hið mesta þrekvirki, þegar berggöngum þessum og brautarlagningu var lokið árið 1882; 20 mínútur er hraðlestin að renna um lengstu göngin. Brautin liggur í Airolo 1144 stíkur (m) yfir sjó, eða nokkru hærra en efsti tindur á Botnsúlum; sums staðar liggur hún í skrúfu, og sjá menn, þegar upp eftir er farið, æ dýpra og dýpra fyrir neðan sig beljandi ár og gljúfur og glæfralega djarfbyggðar brýr.

Frá Göschenen er farið niður og út eftir Reussdalnum og er einkum frábærlega fagurt eftir að sést á Vierwaldstättervötnin og næsta fróðlegt að sjá grjótlögin í fjöllunum nálægt Flueelen, sem svissneski jarðfræðingurinn Albert Heim hefir rannsakað og lýst af frábærri sníld; eru fjallalögin svo beygð og undin saman, og líkara er að þar væru í mjúkir dúkar en harða grjót. En grjótlög þessi eru til komin á sjávarbotni, og voru að upphafi lárétt eða því sem næst.

Á þessari fleygiferð um Alpafjöllin var mér einkum hugur á að sjá það, sem gæti skerpt eftirtekt mína og skilning á íslenzku landslagi, og þá ekki sízt hvernig lagið á fjöllunum lýsti áhrifum jöklanna á ísöldunum. En þau áhrif hafa verið afar mikil, eins og Penck hefir manna bezt sýnt fram á. Og sá, sem hefir fengið góða leiðbeiningu og vanur er að reyna að sjá, getur líka talsvert séð, þótt á fljótri ferð sé. Var ekki sízt fróðlegt að taka eftir, hvernig jöklarnir höfðu grafið niður úr forn-um dalsbotnum, og skilið leifar þeirra eftir eins og syllur og

hjalla í hlíðunum. Á þessum hjöllum er oft mikil byggð, og hin mesta þrýði að þeim í landslagi. Eins var fróðlegt að taka eftir, hvar verið hafði efri rönd hinna miklu jökulþjala, sem eftir öllum lægðum í fjöllum höfðu gengið, því að þar fyrir ofan breytist enn landslag mjög; þar eru hornin og tindarnir. Skarðsheiði (með Skessuhorn) minnir dálítið á suma þessa Alpatinda, og jafnvel frá Reykjavík má greinilega sjá, hvað hátt á henni genu jöklar síðustu ísaldar.

Leiðinlega lítið vita menn enn þá um eðli og ævisögu þessarar jarðar, sem mannkynið hefir þó byggt nú líklega ekki skemur en svo sem í milljón ár. En þó má furða heita, hvað þekkingin er á veg komin í þessum efnum, þegar þess er gætt, hve ung sú grein er vísindanna og hve fáir eru að tiltölu, sem þar hafa unnið að. Allur þorri manna álitur engu skipta þessi fræði, sem þó hafa átt svo drjúgan þátt í að breyta lífsskoðun þeirra, sem í andlegum efnum eru „salt jarðar“. Og enn þá skipta þeir ef til vill milljónum, sem festa trúnað á jafn fáránlega fjarstæðu og þá t. a. m., að allt þurrlendi hafi farið á kaf í vatnsflóði.

Ég var að gefa gætur að samferðafólki mínu, þegar farið var fram hjá sumu því, sem stórkostlegast var, og það virtist t. a. m. alveg greinilegt, að engir þeir af samferðamönnum, sem ég gat veitt eftirtekt, komu auga á jafnvel hinar aðdánlegu bugður og fellingar í grjótlögum fjallanna við Vierwaldstättervatn, og er þó þar að ræða um sannkölluð og augljós furðuverk náttúrunnar.

En að vísu má allt að einu éta dýrindis mat í glæsilegum gesthússölum fyrir því, þó að menn skynji lítið af því, sem fyrir augun ber á ferðinni; og ekki allfátt af þessu fólki, sem er svo heppið að hafa efni á að ferðast, virtist mér ferðast einna helst til þess. Ég hefi ekki séð matelskara fólk en sumt, sem mér bar fyrir augu í þessari ferð, einkum sum miðaldra hjón.¹⁾ Það virtist bersýnilegt, að sameiginleg ást á mat getur verið meginþáttur í bezta hjónabandi. Það er að segja, þegar nóg er til handa báðum.

1) Ég verð að sýna lesandanum það vantraust að taka það fram, að hann má ekki af þessu, sem þarna er sagt, leiðast til að ætla mér þá óhæfu, að ég lasti góðan mat.

Ekki vil ég skiljast við þetta mál án þess að minnst nokkrum orðum á uppruna Alþafjallanna. Talsverðar breytingar hafa orðið á ætlunum manna um þau efni síðastliðin 50 ár. Menn héldu fyrst, að fjöllin hefðu spyrnt upp af afli, sem stefndi beint að neðan, og hefðu vatnagrjótslögin (kalkið o. s. frv.) bognað og hrukkazt, en granítinn og gneisinn í Miðölpunum ruddist upp eins og eldleðja. Frekari athuganir virtust sýna, að þetta gæti ekki verið rétt; þá kom upp sú skoðun, að lögin hefðu hrukkazt af því að jörðin dregst saman, er hún kólnar, og yrði þá grjótskurnið of vítt, líkt og hýðið á epli, sem er þurrkað; hefðu því fellingarnar orðið af hliðarþrýstingi en ekki af þrýstingi, sem kom beint að neðan.¹⁾ Nú hefir enn, á allra síðustu árum, orðið breyting á þessum skoðunum; menn hafa fengið vitneskju um, að vatnagrjótlög muni hafa runnið til á forngrýtisgrundvelli sínum, líkt og snjór á þaki t. a. m., og lögin stundum færzt jafnvel svo mílum skiptir þaðan, sem þau mynduðust. Er þá svo að sjá eins og upphaf slíkra fjallgarða, sem Alþafjöllin eru, sé bunga eða kryppa, sem jörðin skýtur upp, og er bungan svo brött, að jarðlögin hrapa niður brekkuna og leggjast í fellingar við brekkufótinn; hafa þau þá stundum færzt yfir lög, sem yngri voru, en jarðfræðingunum risið af því miklir erfiðleikar, er til þess kom að þýða þetta. Síðan lyftast þessi bognu lög upp sjálf, því að bungan, sem nefnd var, virðist færast yfir jörðina eins og alda á sjó.

Allt fer þetta mjög hægt. En gætum vér látið oss bera fyrir sjónir, á fáeinum augnablikum, þá atburði, sem verða raunar á milljónum ára, þá mundi oss virðast sjálf hin steini studda fold kvikul eins og hafið, löndin breyta lögun sinni á svipstundu, og fjallgarðarnir hefjast og hníga líkt og öldur sjávar. Og myndir lífsins mundu breytast eins og í sjónhverfingaleik, skynlaust eða skynlítið þangað til á þessum síðustu augnablikum, að mannvitið kemur til sögunnar, undarlegast af öllu sem enn hefir orðið og framtíðarþrúgnast.

1) Þessu er nákvæmar lýst í ritgerðinni „Um fjöll“, Tímarit Bókmenntafélagsins 1899.